

CIÉPO 19
Osmanlı Öncesi ve Dönemi Tarihi Araştırmaları
I

Editörler
İlhan Şahin – Hikari Egawa
Emine Erdoğan Özünlü – Tuncay Ögün

İstanbul 2014

CIÉPO 19
Osmanlı Öncesi ve Dönemi Tarihi Araştırmaları
I

Editörler
İlhan Şahin – Hikari Egawa
Emine Erdoğan Özünlü – Tuncay Ögün

Kapak Tasarım
Murat Eryılmaz

İç Tasarım
İlhan Şahin

Birinci Baskı
İstanbul 2014

ISBN: 978-975-7914-42-6

İstanbul Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği (İSTESOB)
Kartaltepe Mahallesi Alpay İzer Sokak No 12
İncirli-Bakırköy, İstanbul
Tel: 0212 660 60 20-Faks: 0212 660 29 97
E. posta: istesob@istesob.org.tr

Baskı ve cilt

Litros Yolu 2. Matbaacılar San. Sit. B Blok Bodrum Kat No: 2BB4 Topkapı, İstanbul
Tel: +90 212 612 06 62 pbx Fax: +90 212 612 06 63
www.printist.com.tr

Bu kitap, İstanbul Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği'nin bir kültür hizmetidir.
This book is a cultural service of the Istanbul Chambers of Artists and Artisans

Yemen Fatihî Vezîr-i A'zâm Koca Sinan Paşa'nın Yemen Seferi Döneminde Osmanlı-Zeydî Mücadeleleri

*Sadettin Baştürk**

Yemen Fatihî Vezîr-i A'zâm Koca Sinan Paşa'nın Yemen seferi döneminde Osmanlı-Zeydî mücadelelerini konu alan bu makaledeki bilginin en önemli kaynağı, Sarı Tarhuncu Ahmed Paşa'nın Mısır beylerbeyi olduğu dönemde, onun divan katibi görevinde bulunan, ayrıca 1672'de yapılan Kamanîçe seferinde Kâim-i makam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın tezkirecisi olarak da görev yapan Hacı Âli Efendi'ye ait, mensur edebi türde kaleme alınmış eserdir. 1517-1635 yılları arası Yemen'deki Osmanlı idaresini ve 1635'de Yemen'in Osmanlı hakimiyetinden çıkışına kadar olan dönemini konu alan söz konusu eser, *Telhîsü'l-Berku'l-Yemânî-Ahbârü'l-Yemânî* adıyla bilinir¹. Yazma olan bu eser, 1654'te inşa edilmiştir. Vücuda getirildiği tarihten bugüne değin, Osmanlı tarihinin Yemen coğrafyası hakkında çalışma yapan yerli ve yabancı araştırmacıların kullandığı temel kaynaklardan biri olmuştur.

Soylarını Hz. Hüseyin'in torunu İmam Zeyd (699-740)'e dayandıran Zeydîler, dört Sünnî mezhepten sonra beşincisi olarak tanımladıkları Hz. Hasan'ın torunlarından el-Kâsım er-Rassi (öl. m. 860) tarafından kurulup ve onu izleyenler tarafından geliştirilen bir Şi'î mezhebi olan Zeydiyye mezhebini benimsemiş, Yemen'de mütemekkin Arap ahalidir. Mezhep imamlarına tâbi olarak yaşayan Zeydîlerde imamlık şartları kırka kadar çıkmaktadır. Mühim şartlardan bazıları, zühd ve takvâ sahibi ve Hz. Hasan veya Hz. Hüseyin soyundan gelen bir Ehl-i Beyt mensubu olmaktır. en mühimi de Ehl-i Beyt mensubu biri eğer âlim ve âdil ise dine davet amacıyla kılıcını çekip kendisini İmam ilan edebilir. Bu şarttan dolayı Zeydîlik'te İmamlık hanedanlık şeklinde devam etmemiş, güçlü olan imam olmuştur. Bu nedenle kendi içlerinde büyük mücadeleler yaşamışlardır. Zeydîler, Yemen'den önce Taberistan'da 874-1126'da bir devlet kurmuşlardır.

* Dr., Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir, Türkiye.

¹ Sadettin Baştürk, *Telhîsü'l-Berku'l-Yemânî / Ahbârü'l-Yemânî (Tahlil ve Metin)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum 2010; Bursalı Mehmed Tahir Bey, *Osmanlı Müellifleri*, haz. İsmail Özen, III, İstanbul 1975, s. 24; Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev. Coşkun Üçok, Ankara 2000, s. 197.

Yemen’de Zeydîlik ve Zeydî Devleti’nin temellerini atan ise burada yaşayan Nihm kabilesinin davetiyle 897’de Taberistan’dan gelen el-Hâdi ile’l-Hak olmuştur².

Telhîsü’l-Berku’l-Yemânî-Ahbârü’l-Yemânî müellifi Hacı ‘Âli Efendi, Zeydîlerin Yemen coğrafyasının nerelerinde yaşadıklarına ve özelliklerine dair eserinde oldukça kapsamlı bilgi vermektedir. Bunlardan bazıları şöyledir: “*Yemen Dağları’nda sâkin olan Zeydî tâifesi...*”³, “*... cibâl ve sarb yerlerde mütemekkin olan Zeydîler...*”⁴, “*... dağlarda sa’b ve sengistan yerlerde mütemekkin ve âsî olan Zeydîler...*”⁵, “*Zeydî tâifesinin hadd ve gadrı olmayub bî-nihâye bir kavm-i dalâlet-şi’âr olub...*”⁶, “*Zeydiyye şakîleri bir Rumî’yi şehid veya ahz ve esir eyleseler şehîd olanın başın vilâyet be-vilâyet gezdirüb ve esir olan kimesne bir fakîr nefer dahi olursa adın felan beğ veya felan ağa ediüb her iklîm ve diyâra asâkir-i ervândan sâhib-i nâm ve iştihâr olanlardan felan esir olunmuşdur deyü mektublar yazub enva’ dürlü yalanlar ile kabâil-i Urbân-ı cühhâlın ve kendîye i’timâd eden Zeydiyye eşkıyâsın inandırub*”⁷.

Osmanlı padişahı Yavuz Sultan Selim’in 1517’de Çerkez Memlûk Devleti’ne son vererek Mısır’a hakim olduğu esnada Yemen’de Sultan Âmir hükümdarlığındaki Tâhirîler ile Yemen’de mütemekkin Zeydiyye Mezhebi mensubu Zeydîler ve Memlûk emirleri arasında büyük bir hakimiyet mücadelesi yaşanmaktaydı. 1517’de Memlûk emirlerinden Emir İskender, Tâhirîlere karşı giriştiği mücadelede başarı sağlamış ve onların merkezleri olan San’a’yı ele geçirmiş, ayrıca Zeydîlerle de mücadele halinde idi. Yemen’in San’a şehrinde bulunan Emir İskender, Osmanlıların Mısır’ı fethettiği haberini alınca, halkı şehrin büyük camisinde toplayarak hutbeyi Osmanlı padişahı adına okutmuş ve Zebid şehrine geçmiştir. Yavuz Sultan Selim’in Mısır beylerbeyi ve Arap coğrafyasının vekîl-i mutlakı tayin ettiği Melikü’l-ümerâ Hayri Bey de hutbeyi Osmanlı sultanı adına okutarak Osmanlılara tâbi olduğunu ortaya koyan Emir İskender’i, sultan adına Yemen’e hakim ve serdar tayin etmiştir. Böylece Osmanlılar herhangi bir sefer düzenlemeden Yemen’e hakim olmuştur. Ancak Zeydî ahali, hâsıl olan durumu kabul etmeyerek Osmanlı hakimiyetine karşı sürekli mücadele içerisinde olmuştur⁸.

² R. Strothmann, “Zeydiyye”, *İslâm Ansiklopedisi (İA)*, XIII, s. 549-551; Yusuf Gökalp, *Zeydîlik ve Yemen’de Yayılışı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâmî Bilimleri Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2006, s. 32-88.

³ S. Baştürk, *Yemânî*, Metin, 7a.

⁴ S. Baştürk, *Yemânî*, Metin, 7a.

⁵ S. Baştürk, *Yemânî*, Metin, 65b.

⁶ S. Baştürk, *Yemânî*, Metin, 85b.

⁷ S. Baştürk, *Yemânî*, Metin, 206a.

⁸ Ahmed Râşid Paşa, *Târih-i Yemen ve San’a*, I, s. 254-257. Hammer, *Devlet-i Osmaniye Tarihi*, VI, s. 223-224; Zeki Ehiloğlu, *Yemen’de Türkler; Tarihimizin İbret*

Yemen'in 1517'de Osmanlı Devleti idaresine geçişiyle birlikte burada başlamış olan Osmanlı-Zeydî mücadelesi, 1635'de Osmanlı hakimiyetinin inkırazıyla sonuçlanmıştır. Bu süreç içerisinde payitahttan Yemen'e tayin edilen beylerbeyiler veya diğer devlet adamları sahip oldukları mevcut güçleriyle Zeydîlere karşı oldukça çetin mücadele vermişlerdir. Ancak bazı zamanlarda yetersiz kalmıştır. Yemen'deki Osmanlı gücünün Zeydîlere karşı yetersiz kaldığı, dolayısıyla hakimiyetin de tehlikeye düştüğü dönemlerde Osmanlılar Yemen'e merkezden seferler düzenlemiştir. İsyan ederek kargaşa çıkaran Zeydîleri itaat altına almak için Osmanlılar Yemen'e, Kaptan Selman Reis, Hâdim Süleyman Paşa, Özdemir Paşa, Lala Mustafa Paşa ve Koca Sinan Paşa serdarlıklarında seferler yapmıştır. Bu seferlerden en önemlisi, Yemen'in ikinci fetih dönemi olarak da kabul edilen, 1568-1571 yılları arası Vezir Koca Sinan Paşa⁹ serdarlığında gerçekleştirilen seferdir.

Zeydîlerin Yemen'de Osmanlı hakimiyetine karşı sürekli mücadele etmelerinin üç ana sebebi vardır. Birincisi dinî, ikincisi siyasî ve üçüncüsü ise ekonomiktir.

Mücadelenin en önemli sebebi olan dinî yönü şu şekilde açıklanabilir. 1517'den itibaren İslâm Halifesi de olan bir hükümdar idaresindeki Osmanlıların Sünni bir İslâm Devleti olması dolayısıyla hilafet mücadelesidir. Zeydî mezhebine göre İslâm Halifesi, Ehl-i Beyt mensubu olmalıdır. Oysa Halife olan Osmanlı padişahı Ehl-i Beyt mensubu değildir. Bu nedenle İslâm Halifesi Ehl-i Beyt mensubu olan Zeydî İmamı olmalıdır. Bunu elde edebilmek için de âdil olmak şartıyla kılıcını çekip mücadele etme hakkına sahiptir. Bu düşünce ile hareket eden Zeydîler halifeliği ellerinde bulunduran başka Sünni İslâm devletlerine, Abbasilere, Eyyûbîlere, Memlûklülere karşı da sürekli mücadele etmişlerdir¹⁰.

İkincisi olan siyasal sebep de şöyle açıklanabilir. Zeydîlerde mezhep imamı aynı zamanda siyasî otoritenin de başıdır, yani devlet başkanıdır. Zeydî imamlar Zeydîlerin yaşadıkları coğrafyada siyasal gücü de ellerinde tutabilmek amacıyla imamet gücünü araç olarak kullanmışlardır. Bu sebepten kendi içlerinde dahi çok ciddi mücadeleler yaşamışlardır. Dolayısıyla yaşadıkları yerde siyasal gücü ellerinde tutmak istemişlerdir. Hangi siyasal güç yaşadıkları yere hakim olmaya kalkışsa, engel olmaya çalışmışlardır. Eğer o güç hakim olmuşsa dahi fırsat buldukları zamanlarda isyan hareketi içerisinde olmuşlar, başka bir egemen gücün hakimiyeti altına girmek iste-

Levhası, s. 133; Hulusi Yavuz, *Yemen'de Osmanlı İdaresi ve Rumûzî Tarihi*, I-II, Ankara 2003.

⁹ Şerafettin Turan, "Koca Sinan Paşa", *İA*, X, s. 670-675; Mehmet İpşirli, "Koca Sinan Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (DİA), XXVI, s. 137-139; Tahsin Öz, "Topkapı Sarayı'nda Yemen Fatihisi Sinan Paşa Arşivi", *Belleten*, X/37, Ankara 1946, s. 171-193.

¹⁰ Y. Gökarp, *Zeydilik*, s. 91-170.

memişlerdir. Osmanlıların 1517'den itibaren başlayan Yemen'deki hakimiyetine zaman zaman itaat ettiklerini gösterecek de bu hakiki manada değil kerhen olmuştur. Bu durumu Hacı 'Âli Efendi eserinde şöyle ifade eder: “*cidden Diyâr-ı Yemen ve Aktâr-ı 'Aden darb-ı tiğ-i cebr ile bir pâdişâh ve devlete ve hiçbir tâ'ife ve millete itâ'at etmiş ve zebûn olub, boyun egmiş değildir*”¹¹.

Üçüncü sebep olan ekonomi ise şöyledir. Yemen, iklim bakımından Arap Yarımadası'nın en verimli bölümüdür. Hammer, Yemen için eserinde şu ifadelerle yer vermektedir. “*Et bozulmadan bir hafta durabilir, hastalar sıhhat bulmak için buraya gelirlerdi*”¹². Ayrıca bir taraftan Hint Denizi'ne diğer taraftan Kızıl Deniz'e kıyısı bulunan Yemen coğrafyası, İlk çağdan beri var olan Baharat Yolu'nun Arap Yarımadası'na çıkış noktası olup, oradan da Akdeniz'e ve Avrupa'ya ulaşmasını sağlayan çok önemli bir stratejik noktaya sahipti. Hindistan'dan gelen bütün ticarî malların en gözde ticaret merkezi olan Yemen bu konumunu Ümit Burnu'nun keşfine kadar devam ettirmiştir. Dolayısıyla yoğun bir ticarî hayatın olduğu Yemen önemli bir capital merkezi idi. Daha çok Yemen'in dağlık bölümünde mütemekkin Zeydîler, limanları ve ticaret merkezlerini kontrol altında tutabilmekteydiler.

Yukarıdaki ana sebeplerden dolayı Zeydîler, IX. yüzyılın sonlarında gelip yerleştikleri Yemen'de kendi hakimiyetlerini tesis ederek devamını sağlamaya çalışmışlar ve başka bir egemen gücün Yemen'de hakimiyet kurma hareketlerine karşı her zaman mücadele etmişlerdir.

Osmanlıların Yemen'e hakim olmak istemelerindeki ana sebeplerin başında ise cihanşümul bir devlet anlayışı ile Arap Yarımadası'na hakim olmak, İslâm'ın kutsal toprakları olan Hicaz'ı her türlü tehlikeye karşı muhafaza etmek, baharat ticaret yolunu tamamen denetim altına almak, Arap Yarımadası ve Habeşistan'daki Müslümanları Hristiyan Portekiz istilasına karşı korumak ve Aden Körfezi ile Kızıldeniz ve Hint Denizi'ni hakimiyetleri altında tutmak gelmekteydi¹³.

1517'de herhangi bir sefer düzenlenmeden Yemen'de başlayan Osmanlı hakimiyetine karşı Zeydîlerin birçok isyan hareketi zuhur etmiştir. 1567 tarihinde başlayan isyan hareketi bunlardan en kapsamlı olanıdır. Zira

¹¹ S. Baştürk, Yemânî, Metin, 311a.

¹² Hammer, *Devlet-i Osmaniye Tarihi*, IV, s. 236.

¹³ Fevzi Kurtoglu, “XVI. Asırda Hint Okyanusu'nda Türkler ve Portekizliler”, *II. Türk Tarih Kongresi Bildiriler*, İstanbul 1937, s. 911-923; Cengiz Orhonlu, “XVI. Asrın İlk Yarısında Kızıldeniz Sahillerinde Osmanlılar”, *Tarih Dergisi*, XII/16, İstanbul 1962, s. 1-24; *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Yemen*, haz. Mümin Yıldıztaş – Sabahattin Bayram - H. Yıldırım Ağanoğlu, İstanbul 2008; Salih Özbaran, *Yemen'den Basra'ya Sınırdaki Osmanlı*, İstanbul 2004; Salih Özbaran, “XVI. Yüzyılda Basra Körfezi Sahillerinde Osmanlılar: Basra Beylerbeyliğinin Kuruluşu”, *Tarih Dergisi*, sayı 31, Mart 1977, s. 112-119.

1567 tarihine gelindiğinde Zeydîler Yemen coğrafyasının en önemli yerleri olan Aden, Ta'iz, San'a ve bunlara bağlı bölgelerin hakimiyetini ellerine geçirmiş, Yemen'deki Osmanlı hakimiyeti yok olma noktasına gelmiştir. Durumun ciddiyetini anlayan Osmanlılar Yemen'e evvelkilerden daha büyük bir sefer düzenlemeye karar vermiştir. Bu tarihte Şam Beylerbeyi olan Lala Mustafa Paşa sefer serdarı (29 Cemaziyyevvel 975 / 31 Aralık 1567) ve yedi senedir Habeş beylerbeyi olan Özdemiroğlu Osman Paşa da San'a Beylerbeyi olarak tayin edilmiştir. İki Osmanlı paşası Yemen'e gelince Zeydî isyanını bastırmak üzere hareket ederken büyük bir anlaşmazlığa düşmüştür. Hacı 'Âli Efendi Yemen'deki bu iki Osmanlı paşasının anlaşmazlığını Farsça şu darb-ı meselle izah etmektedir. "*Deh dervîşi be kilîmî be gencidend ve dü Pâdişâhî der iklîmî ne koncened*"¹⁴. Yani daha çok ahiret işleriyle meşgul olan on dervişin bir mekânda yaşayabilecek erdeme sahip olduğunu, ancak dünyada güç sahibi iki kişinin bir coğrafyada bulunamayacağını ifade etmektedir. Lala Mustafa-Paşa'nın Özdemiroğlu Osman Paşa ile anlaşmazlığa düşmesi üzerine payitaht Lala Mustafa Paşa'yı 21 Safer 976/15 Ağustos 1568 tarihinde serdarlıktan azl ederek aynı tarihte Koca Sinan Paşa'yı Yemen serdarı tayin etmiştir. Koca Sinan Paşa, Süveyş'de yeni kadirgalar ve büyük kalyonlar inşa ettirmiş, cephaneye ve barut gibi gerekli muharebe levazımını da Süveyş'e nakl ederek sefer hazırlığını yaklaşık 5 ayda tamamlamıştır. Nihayet Koca Sinan Paşa yanında 3000 kişilik bir askerî kuvvetle 5 Ocak 1569'da Mısır'dan hareket ederek Mekke'ye de uğrayıp hac farızasını yerine getirdikten sonra 17 Şubat 1569'da Cazan'a ulaşmıştır. 21 Safer 976 / 15 Ağustos 1568 tarihinde başlayan Yemen seferi, 18 Zilhicce 978 / 17 Mayıs 1571 tarihinde sona ermiştir. Bu tarihler arasında Koca Sinan Paşa, Yemen'de isyan etmiş Zeydîlere karşı çok büyük başarılar kazanmıştır. Koca Sinan Paşa Yemen'e gelince, Yemen beylerbeyliği vazifesine tayin edilmesine rağmen Mısır'dan Yemen'e gitmekte geciken Özdemiroğlu Osman Paşa'yı istişareye davet etmiş, ancak Osman Paşa Sinan Paşa'nın gönderdiği çavuşlara; "*Ona vezaret bana beylerbeylik verildi. O, beraberinde getirdiği Mısır askerinin serdarı, ben de beraberimde getirdiğim asker-i sultâninin serdarıyım. Makamım oraya gitmemi gerektirmez. Kendisiyle mülâki olmam lâzım gelmez*" demesi üzerine Sinan Paşa, Osman Paşa'nın bu hareketinin ordunun sevk ve muzafferiyetine olumsuz tesir ederek vahim neticelere sebebiyet vereceğinden Yemen beylerbeyliğinden azl etmiş ve henüz Yemen'den ayrılmamış olan sabık Yemen Beylerbeyi Hasan Paşa'yı Yemen Vilayeti'ne beylerbeyi olarak tayin etmiştir.

Koca Sinan Paşa, Yemen'de başlamış Zeydî isyanını ortadan kaldırarak burada yeniden Osmanlı hakimiyetini tesis edebilmek için askerî hareketine Zeydîlerin yoğunlukla yaşadığı Ba'dan, Yerim, Nakîl-i Semâre,

¹⁴ "On derviş bir kilime sığmış, iki hâkim bir iklim sığmamış" (S. Baştürk, *Yemânî*, Metin, 131b).

Kevkeban ve Hubb Kalesi'nin bulunduğu dağlık bölgeden değil, Tihame olarak adlandırılan sahil bölgeleri ve ovalık kısımlardan başlamıştır. Çünkü buralarda bulunan yerleşim yerlerini ele geçirerek sükûneti tesis etmek, yüksek kalelerle çevrili Zeydîlerin yoğunla yaşadığı dağlık bölgeleri ele geçirmekten daha kolay olmuştur. Bu durumu Hacı 'Âli Efendi eserinde şöyle zikreder: "... ol havâlide vâki' Urbân tâifesin tâbi' etdürmek ve bilâ-muhârebe ve kûl Bender-i Mihâ'ya degin ve andan aşığı Bender-i Aden'e varın-cayadeğin Diyâr-ı Yemen'de Tihâme denmekle ma'rûf yerlerdir. Evvel emrde bu tarîk istimâlet ile zabt eylemek ve her bir benderin üzerine âdem koyub, serdâr tarafından hıfz u hurâset etdürilmek mümkün ve kâbil ve emr ü sehldir. Kabâil-i Urbân tab'ıyyet ve itâ'at eylemedikçe, yüz bin kadar asker ve ricâl ile varılub ve Tihâme girilüb ikamet ve karar olunsu müfîd degildir"¹⁵. Bu kayıttan anlaşılacağı üzere Yemen coğrafyasındaki hakimiyet tesisine, Zeydîlerin mütemekkin olduğu iç kısımlardaki dağlık ve sarp yerlerden değil de çoğunlukla Arap kabilelerin bulunduğu Tihâme olarak adlandırılan sahilden başlamak gerekmektedir. Eğer dağlık bölgeden hakimiyet tesisine başlanacak olursa bu coğrafî olarak güçtür. Ayrıca dağlık bölgede Zeydîler yaşamaktadır. Öncelikli olarak Tihâme bölgesinde yaşayan, nüfusu yüz bine yakın olan Arapları istimalet yoluyla itaat altına almak ve liman şehirlerinin her birine ayrı ayrı idareci koymak gereklidir. Tihâme bölgesini itaat altına almadıkça, Zeydîlerin yaşadığı dağlık bölgeyi fethetmek mümkün değildir.

Yemen'de Osmanlı hakimiyetine itaatkâr olan Yemen ahalisinin ileri gelenleri ile yapılan müşaverele ve başarılı askerî hareket sonucunda Tihâme bölgesini itaat altına almış olan Sinan Paşa, Kevkeban'ı da kuşatmıştır. Bu kuşatmanın uzun sürmesi (yaklaşık dokuz ay) her iki tarafı da bî-tâb düşürmüştür. Muhasaradan bî-tâb düşmüş olan Sabık Zeydî İmamı Şemseddin'in oğlu Mehmed ile Sinan Paşa'nın mahrem-i kâtibi olan el-Kâdî Şemseddin es-Sa'dî tarafından vâki olan sulh teklifi iki tarafın da âdeta imdadına yetişmiştir. 10 Zilhicce 977/16 Mayıs 1570'de yapılan sulhde iki taraf rehinelerini takas etmiştir. Kevkeban'ın muhafazası, Şemseddin'in oğlu Mehmed'e altı bin akçe tahsisat karşılığı verilmiştir. Kevkeban'ın düştüğünü ve Mehmed'in Osmanlılarla sulh yaptığı haberini alan isyanın lideri Mutahher da sulh yapmaya mecbur oldu ve 15 Zilhicce 977/21 Mayıs 1570'de yapılan sulhte, Yemen'de hutbe ve sikkenin Osmanlı padişahı adına olmasını kabul etti. Evvelce Osmanlı idaresinde olan yerler yeniden iade edilecektir. Mutahher, Hubb Kalesi asilerine asla yardım etmeyecektir. Karşılığında Sinan Paşa Mutahher'e Ben Ovası'nı ve Ümran vilayetini arpalık olarak vermiş, San'a'da ikamet etmesine müsaade etmiştir.

Mutahher ile yapılan sulh günlerinde Hasan Paşa yerine Yemen beylerbeyi tayin edilmiş olan Behram Paşa Zebid'e gelmiştir. Mutahher ile yapılan sulhe kadar 220'ye yakın kaleyi zapt etmiş ve Zeydî isyanını büyük

¹⁵ S. Baştürk, *Yemânî*, Metin, 313b.

ölçüde ortadan kaldırarak Yemen'de sükûneti önemli oranda tesis etmiş olan Koca Sinan Paşa Behram Paşa'yı huzuruna davet edip "vilâyet ve memleket ve diyâr muhâfazasında ve asker ve kul tâifesinin zabt u rabt umûrunda ve fukarâ ve re'âyâ ve berâyânın himâye ve siyânetinde lâzım geldiği vech üzere pend ü nasihatler kılup ba'dehû Mülk-i Yemen ve aktâr-ı Aden hükümet-i vilâyetin bi'l-cümle teslim ve tevfiż eyleyüb hil'at-ı fâhire-i padişâhî giydürüb hulûs-ı kalb ile..." Yemen'i ona teslim etmiş, henüz tam manasıyla itaat altına alınamamış yerlerin de fethini tenbih ederek kendisi 4 Şevval 978/1 Mart 1571'de Miha Limanı'ndan gemiyle Yemen'den ayrılmıştır.

Bu başarılı seferle Koca Sinan Paşa Yemen'deki Zeydî isyanını bastırmış, Zeydîler itaat altına alınmış, Yemen'de Osmanlı hakimiyetini yeniden tesis etmiştir. Kendisine Mısır Beylerbeyliği tevcih edilmiş olan Koca Sinan Paşa bundan böyle *Yemen Fatihî* unvanıyla anılır olmuştur.

Ancak Zeydîler daha sonra da isyan etmekten geri durmamışlardır. XVI. yüzyılın sonlarında yeniden isyan hareketlerine başlamışlardır. Yaklaşık 40 yıl aralıklarla devam eden bu isyanlar neticesinde 1635 yılında Yemen'de Osmanlı hakimiyeti inkıraza uğrayarak, Yemen'in idaresi XIX. yüzyılın ortalarına kadar tamamen Zeydîlerin eline geçmiştir.

Kaynakça

- Ahmed Râşid Paşa, *Târih-i Yemen ve San'a*, I-II, İstanbul 1291.
- Babinger, Franz, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev. Coşkun Üçok, Ankara 2000.
- Baştürk, Sadettin, *Telhîsü'l-Berku'l-Yemânî / Ahbârü'l-Yemânî (Tahlil ve Metin)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum 2010.
- Ehiloğlu, Zeki, *Yemen'de Türkler: Tarihimizin İbret Levhası*, İstanbul 1952.
- Gökalp, Yusuf, *Zeydîlik ve Yemen'de Yayılışı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâmî Bilimleri Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2006.
- Hammer, Joseph V., *Osmanlı Devleti Tarihi*, (Mehmed Atâ Bey Tercümesi), IV-VI, haz. Mümin Çevik, İstanbul 1947.
- İpşirli, Mehmet, "Koca Sinan Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (DİA), XXVI, s. 137-139.
- Kurtoğlu, Fevzi, "XVI. Asırda Hint Okyanusu'nda Türkler ve Portekizliler", *II. Türk Tarih Kongresi Bildiriler*, İstanbul 1937, s. 911-923.
- Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I-III, haz. İsmail Özen, İstanbul 1975.
- Orhonlu, Cengiz, "XVI. Asrın İlk Yarısında Kızıldeniz Sahillerinde Osmanlılar", *Tarih Dergisi*, XII/16, İstanbul 1962, s. 1-24.
- Osmanlı Arşiv Belgelerinde Yemen*, haz. Mümin Yıldıztaş - Sabahattin Bayram - H. Yıldırım Ağanoğlu, İstanbul 2008.
- Öz, Tahsin, "Topkapı Sarayı'nda Yemen Fatihî Sinan Paşa Arşivi", *Belleten*, XI/37, Ankara 1946, s. 171-193.
- Özbaran, Salih, *Yemen'den Basra'ya Sınırdaki Osmanlı*, İstanbul 2004.

_____, "XVI. Yüzyılda Basra Körfezi Sahillerinde Osmanlılar: Basra Beylerbeyliğinin Kuruluşu", *Tarih Dergisi*, sayı 31, Mart 1977, s. 112-119.

Strothmann, R., "Zeydiye", *İslâm Ansiklopedisi (İA)*, XIII, s. 549-551.

Turan, Şerafettin, "Koca Sinan Paşa", *İA*, X, s. 670-675.

Yavuz Hulusi, *Yemen'de Osmanlı İdâresi ve Rûmûzî Tarihi*, II, Ankara 2003.

_____, "XVI. Asır İslam Dünyasında Osmanlı-Portekiz Mücadelelerinin Sebepleri", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 3, İstanbul 1985, s. 49-77.